

KAROLINA BYCZEWSKA-KONIECZNY

Instytut Psychologii, Uniwersytet Jagielloński, Kraków
Jagiellonian University, Institute of Psychology, Kraków
e-mail: k.byczewska@gmail.com

MAGDALENA KOSNO

Instytut Psychologii, Uniwersytet Jagielloński, Kraków
Jagiellonian University, Institute of Psychology, Kraków
e-mail: kosno.magdalena@gmail.com

MAŁGORZATA STĘPIEŃ-NYCZ

Instytut Psychologii, Uniwersytet Jagielloński, Kraków
Jagiellonian University, Institute of Psychology, Kraków
e-mail: m.stepien@uj.edu.pl

Sprawozdanie z XVI Europejskiej Konferencji Psychologii Rozwojowej, Lozanna, Szwajcaria, 3–7 września 2013 roku

We wrześniu 2013 roku pod auspicjami Europejskiego Towarzystwa Psychologii Rozwojowej (European Association of Developmental Psychology – EADP) odbyła się szesnasta już Europejska Konferencja Psychologii Rozwojowej. Ta, odbywająca się cyklicznie co dwa lata, konferencja z roku na rok gromadzi coraz więcej uczestników, nie tylko z Europy, ale także spoza jej granic. Szesnasta konferencja mogła się poszczycić rekordową liczbą uczestników – po raz pierwszy bowiem ich liczba przekroczyła 1000 osób. Osoby te pochodziły z 53 krajów świata, w tym tak odległych jak: Stany Zjednoczone, Meksyk, Nowa Zelandia czy Japonia, co jest dowodem na to, że europejskość opisywanej konferencji coraz bardziej ogranicza się do nazwy i miejsca, w którym się ona odbywa.

Konferencję organizowano już w różnych zakątkach Europy – do tej pory gospodarzem konferencji były uniwersytety w: Bergen (2011), Wilnie (2009), Jenie (2007), na Teneryfie (2005), w Mediolanie (2003), Uppsali (2001), Spetses (1999), Rennes (1997), Krakowie (1995), Bonn (1993), Seville (1992),

Stirlingu (1990), Budapeszcie (1988), Rzymie (1986) oraz Groningen (1984). Tym razem konferencja odbyła się w Szwajcarii, na Uniwersytecie w Lozannie. Pięknie położony kampus – umiejscowiony tuż nad Jeziorem Genewskim, z widokiem na majestatyczne Alpy, nie tylko był miejscem intensywnej pracy intelektualnej, ale dawał także okazję do chwili wytchnienia w urokliwej scenerii. Należy podkreślić, że miejsce to ma szczególne znaczenie dla psychologii rozwojowej, gdyż to właśnie tutaj pracował jeden z najbardziej zasłużonych dla rozwoju europejskiej myśli psychologicznej – Jean Piaget. Ten szczególny charakter miejsca można było odczuć niemal na każdym kroku, wiele bowiem wydarzeń konferencyjnych odwoływało się do dziedzictwa Piageta. W holu budynku zorganizowano wystawę, na której można było obejrzeć między innymi pierwsze wydanie książki *Narodziny i rozwój inteligencji*, zapiski Piageta dotyczące obserwacji jego dzieci, a także jego zdjęcia rodzinne czy słynną fajkę, z którą się nie rozstawał. Wystawie towarzyszyła również sesja plakatowa, poświęcona wybitnym przedstawi-

cielom psychologii rozwojowej wywodzącym się ze Szwajcarii – również na tej sesji nie mogło zabraknąć plakatu poświęconego Jeanowi Piagetowi. Ponadto do spuścizny Piageta nawiązywało specjalne wydarzenie, jakim była sesja przy okrągłym stole zatytułowana *Only three subjects, but 6000 observations. The infant observation journals by Jean and Valentine Piaget, 1925–1932*, prowadzona przez M. Ratcliffa z Archives Jean Piaget (FPSE – University of Geneva, Switzerland). Również w mniej formalnych okolicznościach „duch Piageta” dawał jednak o sobie znać – choćby w trakcie obserwacji gry w kule, w którą grano przed wejściem do kampusu czy podczas prezentacji rysunków dziecięcych dotyczących Lozanny w ramach uroczystego otwarcia konferencji.

Oprócz opisanych wydarzeń poświęconych Piagetowi w czasie konferencji odbyły się trzy sesje okrągłego stołu, 10 wykładów plenarnych, 70 sympozjów (w tym 10 zorganizowanych na zaproszenie gospodarzy konferencji), 60 sesji tematycznych i pięć sesji posterowych, w których trakcie przedstawiono 450 plakatów. Liczby te niewątpliwie dobrze obrazują rozmiar konferencji, a jednocześnie usprawiedliwiają wybiórczy charakter niniejszego sprawozdania. Przedstawiając nieco bardziej szczegółowo wybrane wydarzenia konferencyjne, starano się oddać aktualny obraz europejskiej i światowej psychologii rozwojowej – pokazując obszary szczególnego zainteresowania i obecne kierunki badań i rozważań, jak również zwracając uwagę na te zagadnienia, które wydają się nieobecne (lub słabo reprezentowane) we współczesnych badaniach nad rozwojem.

O znaczeniu danego obszaru badań nad rozwojem świadczyć może niewątpliwie wyróżnienie badaczy, którzy się nim zajmują. W trakcie konferencji wręczono dwie nagrody. Pierwszą – Nagrodę im. Wilhelma T. Preyera za wybitne osiągnięcia w dziedzinie psychologii rozwojowej – otrzymał Håkan Stattin oraz Margaret Kerr ze Szwecji, z Uniwersytetu Örebro. H. Stattin prowadzi badania nad rozwojem dzieci, młodzieży i dorosłych w kontekście relacji rówieśniczych, rodziny

oraz społeczeństwa; w szczególności wiele uwagi poświęca nie tylko trudnościom adaptacyjnym, takim jak zachowania antyspołeczne, przemoc, dojrzewanie, depresja, nieśmiałość, lęk, ale także czynnikom sprzyjającym zdrowemu funkcjonowaniu oraz czynnikom chroniącym. Laureat nagrody wygłosił wykład, w czasie którego zaprezentował badania dotyczące relacji pomiędzy monitorowaniem ze strony rodziców, ich wiedzą na temat dorastającego dziecka oraz jego tendencją do otwierania się przed rodzicem. Warto zwrócić uwagę, że problematyka trudności adaptacyjnych oraz czynników chroniących była poruszana również podczas innych ważnych wydarzeń, mianowicie w wykładzie przewodniczącego EADP (*Presidential keynote address: Immigrant youth adaptation in context: risk and resilience processes*, Frosso Motti-Stefanidi, Uniwersytet w Atenach), wykładzie plenarnym (*Resilience in science and action: promoting success in homeless and highly mobile children*, Ann S. Masten, University of Minnesota, Minneapolis, USA, przewodnicząca Society for Research in Child Development) oraz w kilku sympozjach i sesjach tematycznych. Ciekawe symposium związane z tą problematyką poprowadziła zaproszona przez organizatorów Katariina Salmela-Aro z University of Jyväskylä (Finlandia). Symposium to poświęcone było zagadnieniu dobrostanu psychicznego w ciągu życia. Prezentowano w nim wyniki pochodzące z badań longitudinalnych, prowadzonych w okresie adolescencji i w dorosłości. Prelegenci poruszali takie kwestie, jak: podatność na zranienia, depresyjność, powrót do pracy po urlopie macierzyńskim, pozostawanie aktywnym w wymiarze edukacji. Pokazywano różnorodność trajektorii tych zmian oraz zróżnicowane ich tempo. W czasie symposiumu podjęto próbę integracji dwóch podejść: psychologii *life-span* i socjologii *life-course*, co zaowocowało interdyscyplinarną dyskusją na wybrane tematy.

Drugą nagrodę – im. Georga Butterwortha – wręczaną młodym naukowcom, otrzymał Markus Paulus z Uniwersytetu Ludwiga Maximiliana w Monachium za pracę doktorską *Development of action perception: neuro-*

cognitive mechanisms underlying children's processing of other's actions. Warto zwrócić uwagę, że również ten obszar badawczy, obejmujący neuropsychologię rozwoju oraz – szerzej – biologiczne (w tym genetyczne) podłoża procesów rozwojowych, był w znaczący sposób reprezentowany w trakcie konferencji. Tematykę związaną z neuropsychologią rozwoju poruszyli również Pierre Magistretti (Brain Mind Institute, Ecole Polytechnique Fédérale, Szwajcaria) w wykładzie plenarnym *Brain plasticity and the emergence of individuality*, ukazując wyniki najnowszych badań nad plastycznością układu nerwowego w życiu człowieka, czy Rosario Rueda (Universidad de Granada, Hiszpania) w przygotowanym na zaproszenie organizatorów konferencji symposium *Behavioural and neural benefits of cognitive training across the life span*, podczas którego prezentowano wyniki badań ukazujące efekty treningu poznawczego w różnych okresach życia oraz związek efektu treningu i ekspresji poszczególnych genów łączących się z deficytami w zakresie samoregulacji u osób badanych. Tematykę tę poruszono również w symposium plenarnym *Gene-environment interaction and methylation in human development*, prowadzonym przez przewodniczącego EADP Luca Goossensa (School Psychology and Child and Adolescent Development, Catholic University of Leuven, Belgia). W symposium znalazły się cztery wystąpienia, w których przedstawiono między innymi trzy sposoby konceptualizacji interakcji geny–środowisko: model podatność–stres, model zróżnicowanej wrażliwości oraz model wrażliwości na czynniki korzystne. Na poparcie ostatniego (najnowszego) modelu przytoczono kilka przykładowych badań obrazujących, że niektóre rodzaje genów mogą zwiększać wrażliwość osoby na korzystne oddziaływania ze strony środowiska. Okazało się na przykład, że trening *resilience* był skuteczny tylko u osób ze specyficznym genem receptora oksytocyny; z kolei pozytywne rodzicielstwo okazało się mieć korzystny wpływ tylko na dzieci posiadające specyficzną odmianę genu receptorów mineralokortykoidów. Zatem w zależności od ekspresji genów

u różnych osób rezultaty oddziaływań środowiskowych mogą być odmienne. W podsumowaniu przywołano wizję „spersonalizowanej medycyny”, w której oddziaływanie terapeutyczne miałyby być dostosowane do wyposażenia genetycznego jednostki w taki sposób, aby zmaksymalizować skuteczność podjętej terapii. Przywołane wydarzenia konferencyjne dotyczące neuropsychologicznego i biologicznego podłoża procesów rozwojowych zwracają także uwagę na konieczność prowadzenia interdyscyplinarnych badań w psychologii rozwoju człowieka.

Liczne wystąpienia dotyczyły badań różnych funkcji psychicznych i zachowań w okresie wczesnego dzieciństwa. Aż trzy wykłady plenarne poświęcone były właśnie temu okresowi rozwoju człowieka: Benoist Schaal (Francja), *Olfaction, cognition and adaptive responsiveness in early life*, Colwyn Trevarthen (Wielka Brytania), *Creative agency and emotional sympathy of infants: descriptive psychobiology of early stages of cultural intelligence and language*, Gyorgy Gergely (Węgry), *Understanding communicative agency: ostension, reference, and relevance-based reasoning in young infants*. W pierwszym wykładzie zaprezentowano wyniki badań nad niemowlętami oraz zwierzętami, prowadzonych w okresie prenatalnym i w pierwszych dniach życia po porodzie. W badaniach wykazano znaczenie bodźców zapachowych i smakowych doświadczanych przez dziecko w okresie prenatalnym dla kształtowania się preferencji zapachowych po porodzie, a także preferencji żywieniowych w dalszym życiu (np. dzieci, których matki jadły czosnek w czasie ciąży, częściej preferowały jego smak w różnych potrawach w wieku szkolnym niż dzieci, które nie doświadczyły tego smaku w okresie prenatalnym). Z kolei C. Trevarthen i G. Gergely dowodzili, że niemowlęta posiadają wiele umiejętności, które umożliwiają im wczesne wchodzenie w interakcje społeczne i za ich pośrednictwem uczenie kulturowe, specyficzne dla człowieka. C. Trevarthen podkreślał znaczenie naprzemienności i rytmiczności kontaktów niemowlęcia z matką, a G. Gergely gotowości nie-

możliwość do rozpoznawania i interpretowania niewerbalnych zachowań komunikacyjnych (ostensywna komunikacja).

Rozeznanie w wielości wystąpień ułatwił wprowadzony przez organizatorów podział na tematyczne sekcje, wokół których organizowano sympozja, sesje tematyczne i plakaty: Relacje rodzinne (warto wspomnieć o dwuczęściowym sympozjum dotyczącym roli ojca w rodzinie: *Fathers in families: differences between mothers' and fathers' family role*), *Cognitive science* (np. zgłoszona sesja plakatowa: *Executive functions and their relation to social, motor, and cognitive outcome variables in middle childhood*), Rozwój emocjonalny i psychobiologiczny, przywiązanie i tożsamość (w tym przygotowane na zaproszenie organizatorów sympozjum: *Attachment and autonomy/relatedness: what is universal, what is cultural?*), Psychopatologia i interwencja (gdzie liczne wystąpienia poświęcone były zagadnieniom trudności w uczeniu się matematyki i dyskalkulii), Kultura i uczenie się (warto wspomnieć o zgłoszonym przez uczestników z Polski sympozjum: *Advanced theory of mind. Development and cultural context*, prowadzonym przez Martę Białecką-Pikul, UJ, czy sympozjum: *Intercultural friendships in multicultural classrooms: predictors, patterns, and dynamics*, zgłoszonym przez Elisabeth Stefanek z University of Applied Science Upper Austria), Przemoc i jakość życia (w którym liczne sympozja i sesje poświęcone były przemocy, przestępczości i zastraszaniu [*bullying*] w różnych okresach życia) oraz Język i komunikacja (gdzie znalazły się m.in. warsztaty *Developmental changes in the young child's gesture in bimodal communications*, organizowane przez Heather Brookes z University of Cape Town, Afryka Południowa).

Ostatnim blokiem, na który warto zwrócić większą uwagę, to Metody, gdzie poruszano zagadnienia metodologiczne badań nad rozwojem. Ciekawe rozważania zawarto w przygotowanym na zaproszenie organizatorów sympozjum *Moving from "what?" and "when?" to "why?"*. *How experimental methods benefit social developmental research*, prowa-

dzonym przez Sander Thomaes z University of Southampton (Wielka Brytania) i Utrecht University (Holandia). Uczestnicy sympozjum postulowali, że w badaniach nad rozwojem społecznym dotyczącym na przykład zachowań agresywnych warto, stosując badania eksperymentalne, przejść od opisu do wyjaśniania zachowań. Prezentowane w sympozjum referaty pokazywały wyniki wybranych badań eksperymentalnych; przykładowo zauważono kontrolujące zachowania rodziców w czasie wspólnego układania puzzli z dzieckiem, w zależności od przedstawienia zadania rodzicom jako sprawdzającego osiągnięcia lub język dziecka; w innych badaniach obserwowano, jak manipulacja przekonaniami młodzieży dotyczącymi hierarchii społecznej wpływa na pojawianie się zachowań zastraszania innych, czy też jak pozytywne własne sądy na temat poradzenia sobie z zadaniem oddziałują na jego wykonanie. Autorzy podkreślali znaczenie wiedzy o relacjach przyczynowo-skutkowych dla wyjaśniania społecznych zachowań człowieka. W pokonferencyjnych warsztatach również poruszano zagadnienia metodologiczne. W warsztacie *Different ways to leave the common trail – how to model changes and development more appropriately*, prowadzonym przez Axela Mayera i Matthiasa Reitzle'a z Freidrich Schiller University of Jena (Niemcy), prezentowano różne metody statystyczne przydatne w analizie danych longitudinalnych, w tym przede wszystkim model latentnych krzywych rozwojowych (*latent growth curve model – LGCM*).

Warto również wspomnieć o warsztatach, które odbywały się równolegle do sesji referatowych i plakatowych. Uczestnicy konferencji mieli możliwość wzięcia udziału w dziesięciu warsztatach, które swą tematyką obejmowały zagadnienia: dobrostanu psychicznego, adaptacji kulturowej, rodziny, przywiązania i różnych aspektów rozwoju poznawczego. Jeden z warsztatów, zatytułowany *Developmental changes in the young child's gesture in bimodal communication*, poświęcony był roli gestów w rozwoju komunikacyjnym w okresie wczesnego dzieciństwa. Poprowadzony został przez Heather Brookes z University of Cape

Town (RPA). W czasie jego trwania uczestnicy mogli wysłuchać czterech wystąpień, w których starano się pokazać, jak odbywa się wyłanianie się komunikacji werbalnej z komunikacji opartej na gestach. Etap pomiędzy 2. a 3. rokiem życia został określony jako okres komunikacji dwumodalnej, w której w komunikatach nadawanych przez dziecko pierwsze wypowiedzi słowne łączą się z gestami. Prezentowane techniki oraz wyniki badań próbowano osadzić w kontekście rodzinnym i społecznym. Bardzo ciekawym elementem warsztatu były porównania międzykulturowe dzieci europejskich i afrykańskich.

Jak wspomniano, w czasie konferencji odbyło się pięć sesji posterowych. Warto przytoczyć ich tematykę, gdyż w niej zaznaczają się najważniejsze obszary współczesnych badań nad rozwojem. W czasie każdej sesji posterowej równolegle prezentowane było pięć–sześć obszarów tematycznych. Wśród nich najliczniej reprezentowane były zagadnienia: relacji rodzinnych, rozwoju poznawczego, rozwoju emocjonalnego i psychobiologicznego, uczenia się w kontekście kulturowym, przywiązania, a także psychopatologii rozwoju.

W czasie ceremonii zamknięcia wręczone zostały nagrody za najlepsze plakaty przygotowane przez młodych naukowców będących beneficjentami stypendium fundowanego przez Jacobs Foundation Fellowship. Uczestnicy konferencji mogli również wziąć udział w zorganizowanym dla nich wydarzeniu o charakterze towarzyskim.

Podsumowując najważniejsze informacje na temat XVI Europejskiej Konferencji Psychologii Rozwojowej, należy na pewno jeszcze raz podkreślić rozmiar tego wydarzenia. Wiele wystąpień i ich zróżnicowana tema-

tyka były bodźcem do podejmowania wielu ważnych dyskusji i refleksji. W czasie konferencji wyraźnie zaznaczyła się potrzeba badań dotyczących rozwoju w okresie wczesnego dzieciństwa. W licznych wystąpieniach podkreślano znaczenie wiedzy na temat tego okresu rozwojowego dla analizy rozwoju na dalszych etapach życia. Wyraźnie widoczna była również tendencja prowadzenia badań o charakterze interdyscyplinarnym, ze szczególnym uwzględnieniem powiązań pomiędzy psychologią rozwojową a biologią. Warto również zauważyć, iż na konferencji reprezentowane były polskie ośrodki naukowe. Uczestnikami konferencji byli badacze między innymi z Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej czy Górnośląskiej Wyższej Szkoły Handlowej w Katowicach.

W czasie konferencji prezentowane były badania, w których analizowano rozwój na różnych etapach życia. Najwięcej uwagi poświęcono okresowi wczesnego dzieciństwa. Najmniej wystąpień (zaledwie kilka) dotyczyło wieku senioralnego, co zaskakuje w kontekście obserwowanych w ostatnich latach przemian demograficznych, których rezultatem jest wyraźny przyrost populacji osób starszych.

Kolejna, XVII Europejska Konferencja Psychologii Rozwojowej, odbędzie się w dniach 8–12 września 2015 roku. Tym razem miejscem spotkania badaczy zajmujących się psychologią rozwoju człowieka będzie Uniwersytet Minho w Portugalii. Z pewnością można powiedzieć, że będzie to kolejna okazja do wymiany myśli naukowej i podjęcia refleksji nad różnymi, ważnymi obszarami rozwoju człowieka.